

vestis nequamque te post mortem sequetur, o Imperator! sed sola comitabitur pietas ac virtutum habitus. Missam fac Ecclesiam, quam Christus suo redemit sanguine. Indoctus es et ratiocinandi ignarus, neque ullum Ecclesie decretum perfecte intelligis; tantum imposturis et scurrilibus calumniis fatuos terres. Satis tibi sit dignitatis, quod Imperator es: Antistes Ecclesie vexare noli. » Ad hæc Imperator pudore suffusus obmutuit. Pauperrimus autem cum esset ille Episcopus, ne obolum quidem ab Imperatore voluit accipere: adeo liber erat, et solus in Deum fidei ac pietatis rationem habens, terrena calcans omnia. Ita Cedrenus et Zonaras, tom. III *Annal. in Anastasio*.

Julianus Imperator Cesarium (ut ejusdem frater Gregorius Nazianzenus scriptis prodidit) iis reipublice muneribus præfecit, quibus auctoritas et amplitudo inessent: quem nunc verborum lenociniis ac ingentibus promissis, nunc terroribus et minis, cunctique machinarum genere in suum obsequium errorumque trahere conatus est: sed strenuus Christi athleta superior semper e lueta excessit, crucis opprobrio imperii posthabens majestatem. Cum enim non simulatum christiani hominis figmentum, sed verus esset christianus, certo sciebat quam ampli glorie laudisque thesauri sub crucis ignominia delitesceret. Ita S. Gregorius Nazianzenus, orat. in *Fuere fratris Cesarii*.

Publia præfecta monialium, transeunte Juliano Apostata, vnebat cum suis: « Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. » At postquam versus, qui illa sensus omnis expertia esse pronuntiant, recitaverant, istum adjucebant: « Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. » Ille Julianus cum maxima animi ægritudine auditus, jussit ut, eo progrediente, conticescerent. At Publia, ejus leges parvi estimans, majori cum alacritate chorum virginum in unum coegit, et illo

prætereunte, denno cantare mandavit: « Exsurget Deus, et dissipentur inimici ejus, » etc. Itaque tyrannus, graviter commotus, jubet eam quasi magistram chori ad se adduci: quam licet animum propter ætatem ingravescentem cum primis venerandam cerneret; tamen satelliti cuidam dat mandatum, ut utramque malam verberet, et genas cruentet manibus. Illa, hanc contumeliam pro summo honore ducens, domum revertitur, et tyrannum, ut solebat, spiritualibus cantilenis perstringit. Ita Theoporetus, lib. III *Hist. Ecclesiast. cap. xvii*, et Baronius, tom. IV, anno 362.

Quocirca allegorice Rupertus, in *Daniel. cap. xi*, docet Danielem hic fuisse typum Christi patientis: sicut enim Danieli insidiati sunt satrapæ, ita Christo Judæi et scribæ, idque ex invidia. *Secundo*, sicut satrapæ Danielem ad necem adigere conati sunt per edictum Darii Medii, ita Judæi Christum per sententiam Pilati et Romanorum. Sed sicut Danielem per angelum liberato, gavisus est Darius: ita Christo a mortuis suscitato, et toto orbe prædicato, gavisus est orbis Romanus: « mutavit leges, convertit edicta Romani imperii majestas, » Christumque « prædicari præcepit. » *Tertio*, sicut Danielis accusatores in lacum missi, mox a leonibus devorati sunt: ita Judæi Christi hostes a Tito eversi sunt.

Anagogice, Daniel e lacu leonum redivivus typus fuit resurrectionis, ejusque quasi prælibato, ac velut primitiæ. Quocirca mos prisce christianorum fuit, ut in suis sepulchris inter alia resurrectionis symbola, Danielem in lacu inter leones stantem sculpterent: exstant ejus rei in veteribus lapidibus complura exempla. Causa fuit, tum quod Daniel cap. xii, resurrectionem omnium clare descripsit; tum quod ipse e lacu leonum liber egrediens, quasi ideam hominis e tumba resurgentis expresserit; ideoque assumptus sit in hieroglyphicum resurrectionis. Ita Baronius, in *Martyrol. juli die 21*.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tactem Daniel res suas, et gesta ac somnia regum Babyloniæ enarravit: hic vero et deinceps visiones suas enarrat. Itaque hic proprie incipit prophetia Daniels. Hoc ergo capite videt Daniel quatuor bestias, quæ significant quatuor monarchias, et regnum Antichristi. Secundo, vers. 9, videt Deum Patrem, quasi senem, judicantem de Antichristo et de Christo, qui Christo causam et regnum adjudicat. Tertio, vers. 21, describit regnum Antichristi Quarto, vers. 27, describit regnum Christi et Sanctorum, quod omnibus aliis succedet, eritque gloriosum et æternum.

1. Anno primo Baltassar regis Babylonis, Daniel somnium vidit: visio autem capitis ejus in cubili suo: et somnium scribens, brevi sermone comprehendit: summamque perstrin-

gens, ait: 2. Videbam in visione mea, nocte, et ecce quatuor venti celi pugnabant in mari magno. 3. Et quatuor bestie grandes ascendebant de mari diverse inter se. 4. Prima quasi leona, et alas habebat aquilæ: aspicebam donec evulset sunt alæ ejus, et sublata est de terra, et super pedes quasi homo stetit, et cor hominis datum est ei. 5. Et ecce bestia alia similis urso in parte stetit: et tres ordines erant in ore ejus, et in dentibus ejus, et sic dicebant ei: Surge, comede carnes plurimas. 6. Post hæc aspicebam, et ecce alia quasi pardus, et alas habebat quasi avis, quatuor super se, et quatuor capita erant in bestia, et potestas data est ei. 7. Post hæc aspicebam in visione noctis, et ecce bestia quarta terribilis, atque mirabilis, et fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculeans: dissimilis autem erat cæteris bestiis, quas videram ante eam, et habebat cornua decem. 8. Considerabam cornua, et ecce cornu aliud parvulum ortum est de medio eorum: et tria de cornibus primis evulsa sunt a facie ejus: et ecce oculi, quasi oculi hominis erant in cornu isto, et os loquens ingentia. 9. Aspicebam donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit: vestimentum ejus candidum quasi nix, et capilli capitis ejus quasi lana munda: thronus ejus flammæ ignis: rotæ ejus ignis accensus. 10. Fluvius igneus, rapidusque egrediebatur a facie ejus. Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei: judicium sedit, et libri aperti sunt. 11. Aspicebam propter vocem sermonum grandium, quos cornu illud loquebatur: et vidi quoniam imperfecta esset bestia, et perisset corpus ejus, et traditum esset ad comburendum igni: 12. aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas, et tempora vitæ constituta essent eis usque ad tempus et tempus. 13. Aspicebam ergo in visione noctis, et ecce cum nubibus celi quasi filius hominis veniebat, et usque ad Antiquum dierum pervenit: et in conspectu ejus obtulerunt eum. 14. Et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum: et omnes populi, tribus, et lingue ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur: et regnum ejus, quod non corrumpetur. 15. Horrui spiritus meus, ego Daniel territus sum in his, et visiones capitis mei conturbaverunt me. 16. Accessi ad unum de assistentibus, et docuit me: 17. Hæc quatuor bestie magnæ, quatuor sunt regna, quæ consurgent de terra. 18. Suscipiant autem regnum Sancti Dei altissimi: et obtinebunt regnum usque in sæculum et sæculum sæculorum. 19. Post hoc volui diligenter discere de bestia quarta, quæ erat dissimilis valde ab omnibus, et terribilis nimis: dentes et ungues ejus ferrei: comedeat, et comminebat, et reliqua pedibus suis conculebat, 20. et de cornibus decem, quæ habebat in capite: et de alio, quod ortum fuerat, ante quod ceciderant tria cornua; et de cornu illo, quod habebat oculos, et os loquens grandia, et majus erat cæteris. 21. Aspicebam, et ecce cornu illud faciebat bellum adversus sanctos, et prævalebat eis, 22. donec venit Antiquus dierum, et judicium dedit sanctis Excelsi, et tempus advenit, et regnum obtinuerunt sancti. 23. Et sic ait: Bestia quarta, regnum quartum erit in terra, quod majus erit omnibus regnis, et devorabit universam terram, et conculeabit, et comminuet eam. 24. Porro cornua decem ipsius regni, decem reges erunt: et alius consurgens post eos, et ipse potentior erit prioribus, et tres reges humiliabit. 25. Et sermones contra Excelsum loquetur, et sanctos Altissimi conteret: et putabit quod possit mutare tempora, et leges, et tradentur in manu ejus usque ad tempus, et tempora, et dimidium temporis. 26. Et judicium sedebit, ut auferatur potentia, et conteratur, et disperat usque in finem. 27. Regnum autem, et potestas, et magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, datur populo sanctorum Altissimi: cujus regnum, regnum sempiternum est, et omnes reges servient ei, et obedient. 28. Hucusque finis verbi. Ego Daniel multum cogitationibus meis conturbabar, et facies mea mutata est in me: verbum autem in corde meo conservavi.

4. ANNO PRIMO BASASAR. — Ergo hae visio Dani-
nietli objecta est in captivitate Babylonica, anno
37 ab eversa Jerusalem et templo, ut patet ex die-
bis cap. v. 1.

2. QUATOR VENTI COELI PUGNABANT IN MARI. —
Per mare accipie mundum, qui agitur, et salis
amarisque fluctibus abundat ut mare, in quo su-
perbia tumidi tolluntur in altum, ut profundius
ruant. Ita S. Hieronymus et Rupertus. Per qua-
tor ventos, vel cum S. Hieronymo, accipie an-
gelos quator regnorum, de quibus sequitur,
praesides; sunt enim angeli ut venti, invisibiles
et celeres. Unde ait Psaltes: « Qui facit angelos
suos spiritus. » Quomodo inter se pro suis regnis
pugnant angeli, videbimus cap. x, 13. Vel potius
cum Theodoro accipie tumultus, commotiones
et perturbationes, quae in exordio singulorum
horum quator regnorum existerunt. Porro eas
omnes simul hic in visione Danieli representantur,
ubi et quator monarchie, licet reipsa ille non
simul, sed vicissim et successive existerint. Venti
etiam notant horum regnorum inconstantiam,
fugacitatem et vicissitudinem. Illic saepe singulis
seculis, sive centum annis, videmus singula
regna in aliam familiam aut gentem transferri,
vel valde immutari. Cum angelis ergo et caelo
despice hos ventos.

Denique Grosius, lib. II *Hist.* cap. 1, et lib. VII,
cap. II, censet quatuor haec monarchias fuisse
sitas in quatuor ventis, id est plagis mundi. At
enim Romanum imperium esse occidentale; Babilo-
nicum orientale; Macedonicum septentrionale;
Carthaginense (hæc enim cum Africano pro
Persico substituit, antequam durasse septingentos
annos meridionale; solitque Romanum ab Oc-
cidente conurgens hereditate Orientis fuisse nu-
tritum, et Macedonicum ac Carthaginense partes
tutoris et curatoris tenuisse; omnia enim imperia
in Romanum desiderant et transierunt. Verum de
Carthaginensi nulla hic est mentio.

3. QUATOR BESTIE. — Hæc significant quatuor
regna, ut patet vers. 17. Nolant Daraudus, Pi-
ghius, Driedo, et ex iis Ludovicus Molina, *De jus-
titia*, tract. II, disp. xxiv, hæc imperia assimilari
bestiis, non hominibus, quia magna ex parte
fuerunt iniuste et tyrannice acquisita, æque ac
gubernata: « Commune enim vitium monarchie
est tyrannis, » ait Elias Gretensis in *Apology. Na-
tional.* orat. 1. Et S. Augustinus, lib. IV *De Civit.*
cap. IV et VI, talia regna vocat magna latrocinia.
Monarche ergo olim erant magni latrones. Unde
pirate capti ab Alexandro Magno, et rogati quid-
nam agerent, responderunt se una navi agere
cum paucis in parte maris, quod Alexander cum
multis agebat in toto mundo; se esse parvos la-
trones, Alexandrum esse magnam latronem, uti
ibidem refert Augustinus. Diceantur tamen su-
binde hæc imperia a Deo fuisse data et concessa:
primo, quia Deus ea permisit; secundo, quia his
usus est ad Judæorum, et aliarum gentium pu-

nitionem; tertio, nominatim de Cyro dicitur, quod
cum Deus creaverit regem; quia cum direxit ad
imperium hoc fine, ut ille Judæos et Babylone li-
beraret.

4. PRIMA QUASI LEENA. — Hæc significat primam
monarchiam, scilicet Chaldaeorum; et præsentim
regnum Nabuchodonosoris, qui mire illud auxil:
hic dicitur leena ob potentiam et ferociam.
Leena enim leone est ferocior, maxime cum ca-
tulos nutrit. Item ob libidinem: leena enim, tes-
tibus Aristotele et Plinio, semper gessit ad col-
tum; nec leone contenta, etiam cum hyena et
pardo miscetur: inde enim nascuntur leopardi.
Sic Jeremias eundem vocat leonem, cap. IV, 7:
« Ascendit, inquit, leo de cubili suo, et prædo
regnum se levavit; » et Isaias, cap. v, 29: « Ru-
gitus, inquit, ejus ut leonis. » Hæc spectat cle-
gans et acutum ænigma, vel potius epigramma
asini:

Unæ ejus, aure lepus, lex vocæ, lupusque colore
Censetur, toto sed capite est asinus.

ET ALIAS HABEBAT AQUILE. — Rex hic fuit quis,
monstrum; partim enim fuit leo ob seviti-
am, partim aquila ob celeritatem in bellis conficien-
dis: nam leo fortissimus est, sed aquila velocior;
aquila velocissima est, sed leo fortior. Sic Jere-
mias cap. IV, 13, de eodem ait: « Velocior
aquilis equi illius, » et cap. XLVIII, 40: « Ecce
quasi aquila volabit. » Ita Maldonatus.

EVULSÆ SUNT ALÆ EJUS. — Primo, S. Hierony-
mus et Theodoretus hæc tribunt Basasari. Huic
enim evulsæ sunt alæ, cum occisus est, tumque
apparuit non esse leo, sed habere cor hominis,
id est esse imbecillus ac mortalis. *Secundo*, genuine
et proprie hæc referenda sunt ad Nabuchodonoso-
rem: huic enim evulsæ sunt alæ, cum ipse
spoliatus imperio ad bestias missus est; sed sibi
restitutus, rursusque factus homo debilis, stetit
erectus, qui ante curvabatur ut bestia: habuit
que cor hominis, qui suam agnovit infirmita-
tem; humanamque egit vitam, cum antea instar
fera ageret, et saviret ut leo. Licet enim Nabu-
chodonosor jam esset mortuus (hoc enim som-
nium habuit Daniel anno primo Belsaris, qui
fuit ejus filius), tamen sub ejus persona vaticina-
tor de futura regni translatiōne: eo quod illi
primum regni translatio per statum quadrifor-
nem, cap. II, et per arborem succisam, cap. IV,
præsignificata fuerit (1).

(1) « Et sublata est de terra, et super pedes quasi homo
stetit, » ut cum ferarum quadrupedum more, vultu
in terram depressus, prius incederet, jam duobus pedibus
humano more insisteret. Porro, quod animal illud, cum
antea agnoscibilis voluisset, nunc, alis suis privatum, ho-
minis instar duobus pedibus quietum stare cogitur et
miscens, significatur, ut satis recte notat Rosenmüller,
Chaldaeos, a Mediis Persisque domitos, mansuetos ac
humanitas agere cepisse, amissa ferocia illa belluina, quæ
in aliis nationes antehac deservierant. Quod ipsum et
verba que subjunguntur indicant: « Et cor hominis da-

5. ET ECCE BESTIA ALIA SIMILIS URSO. — Secunda
hæc monarchia est Persarum; et, ut Syrus ac
Arabicus vertunt, *Medorum*. Illa comparatur urso:
primo, quia ursi patientissimi sunt laborum, et
tolerantissimi inedia; nam, ut docet Aristoteles,
lib. VIII *Histor. animal.* cap. XVII, ursi magnam
hiemis partem sine ullo pastu cibatique transi-
gunt, et solo suctu priorum pedum vivunt. Idem
ab urso fieri, quoties plus nimio pinguescit, tra-
dit Elianus, quo, pinguedine concocta, fiat agi-
lior. Unde illa, auctore Eustathio, in Athenienses
emissa fames ab irata Diana, quod ursam que in
Munichio ejus sacello nata fuerat, occidissent, ut
ita per inedia affligerentur, quia animal inedia
patientissimum sustulissent. Tales quoque fue-
rent veteres Persæ, teste Xenophonte, et S. Hiero-
nymo hic, scilicet laboriosi, et solo pane ac
cardamomo victitantes.

Secundo, quia ursus est infirmo capite et visu:
hinc si urgeat vi cum præcipitare se ex rupe
contingat, capite pedibus cooperto se deficit:
saepe autem in arena colopho impacto capiti ur-
sorum, eos examinatos fuisse tradit Plinius, lib.
VIII, cap. xxxvi. Ubi et addit oculos in uris saepe
hebetari; ideo eos alvearia expetere, ut convul-
seratur os ab apibus levet sanguine gravadi-
nem. Insuper eos somno ita gravari interdum, ut
ne vulneribus quidem concisi excitentur: mire
autem eo vetero pinguescere, uti et gires dor-
miendo pinguescunt. Ita et Persæ, non tam pru-
dentia, sobria, vigilantia aut robore, quam in-
numerbili hominum turba, aut ex ignavia hos-
tium eis prevaleverunt.

Tertio, ursi fetus, inquit Plinius, deformis est,
videturque tantum esse caro alba et rudis, sine
pilis, sine oculis, sine cruribus; sed mater lam-
bedone sensim em ita conformat, ut perfectum
et formosum reddat. Sic Cyrus, Persas viles et
rudes excreando, per suam prudentiam et artem
militarem eos sensim ad imperium provexit.

Quarto, ursus servus est, ut omnes norunt: ta-
les fuerunt et Persæ, utpote barbari. Negat hoc
Perrerus, sed assentit S. Hieronymus et Theodo-
retus. Idque patet ex eorum suppliciis in reos, et
in hostes. Nam vel ipsa coria hominibus detra-
hebant, et membratim corpora secando, lenta et
acerba morte necabant. Quam crudeliter fuerint
Sapores, Isederdes, et alii Persarum reges in
christianos, docet Theodoretus, lib. V, cap. xviii,
et Soerates, lib. VII, cap. xviii. Denique Tomyris,
Cyro occiso, exprobravit aviditatem sanguinis,
ut mox dicam.

IN PARTE STETIT. — CLARE SYRUS: Ad unam la-

tam est ei. Bertholdius non nisi hoc significari existi-
mat, regnum, quod animalis illius imagine sistitur, esse
regnum humanum, non divinum, ut illud quod infra,
vers. 12, 13, 27, describitur. Verum si hic vates humana
satura, in quam animal erigendum fuit, designare vo-
luisset, id ipsum et descriptione triam reliquorum quas
sequuntur animalium subjunxisset.

stetit, q. d. Ad latum unum tantum frons, sci-
liet in Babylonios: his enim a Cyro superatis
Persæ potius sunt imperio. Ita Vatablus. Jam etiam
a pluribus seculis Persarum regnum in parte
stat, quia tantum Persidem, Mediam, Assyriam,
et paucam aliam imperio suo continet. Aliter Hebraei,
q. d. Cyrus stetit, id est benignus fuit in animum
gentem, puta Hebræos, cum in alios ferociter irra-
ret. Aliter et Theodoretus, q. d. Regnum Persarum
ab Alexandro eversum est: stetit tamen in
parte, quia postea sub Romanis caput erexit,
stetitque in sola Perside. Verum hæc hæc loco
sunt impertinentia. Acilur enim de exordio et in-
cremento regni Persarum (1).

TRES ORDINES ERANT IN ORE EJUS. — S. Hierony-
mus vertit, tres versus; Theodotus, tria latera;
Theodoretus, tres alas; alii, tres costas: ut ore inter
dentes ejus: ita Syrus et Arabicus; Vatablus, tres belli.
Significat enim hanc usum tres ordines non den-
tium, ut aliqui putant, quasi per eos significetur
maxima potentia; sed carniem vel oscurum habu-
isse in ore, quas dentibus (unde Claudius,
Grecæ et Vatablus habent, inter dentes), munde-
ret. Unde sequitur: « Surge, comedet carnes plu-
rimas, » Hebraei putant hic significari tres fore
reges Persarum, sed falluntur; multo enim plura
res fuerunt. Dico ergo, hi tres ordines sunt tria
imperia, scilicet Babilonica, Mediorum, Persi-
cum, que in secunda monarchia a Cyro con-
juneta, et in unum redacta sunt. Ita S. Hierony-
mus (2). Hinc et Theodoretus tres mundi plagas
hic intelligit: Cyrus enim domuit Orientem,
Cambyses Austrom, puta Egyptum et Æthio-
pam, Darius Hystaspis Septentrionem, puta Sey-
thias.

COMEDERE CARNES PLURIMAS. — plurimos interfice
hinc Tomyris regina Scythiarum, cæso Cyro, ca-
put ejus in saccum sanguinis plenum iactans
insultansque dixit: « Satis es, Cyro, sanguine
quem sitiisti, et ejus insatiabilis fuit. »

Symbolice, et quasi allegorice, Oplatus Milevi-
tanus, lib. III *Contra Parmen.*, per leonem accipit
perseutionem fidelium sub Decio et Valeriano
imperatoribus, per ursum eam que fuit sub Dio-
cletiano et Maximiano: « Omnibus, ait, notum

(1) Verius nobis videtur his verbis « in parte, » et « stetit, »
ut Septaginta, vel potius sic in *pléce*, ad *latus unum*,
ad unam partem, uti Theodotus reddidit, non nisi hoc
significari, Modes ab Persæ Babyloniis ut latus unum,
hoc est ad Orientem, habitasse: eosdemque imperium
proxime a Babyloniis, quos debellavit, adeptos esse, hæc
et ipse Hieronymus sentit: « Ab illorum exiis se atque in-
vavit unam partem illi viciniorum, id est regnum Chal-
daicum, quo acquisito facile fuit cætera suo imperio sub-
jungere. »

(2) Negat quidem Hengstenberg (*Die Aechtheit des Da-
niel*, pag. 199 et seqq.), regnum Mediorum tanquam
regnum peculiare sibi, cum inde a Cyro regnum Medio-
Persicum pro uno regno habitum esset. Sed licet Me-
diorum regnum factum per aliquod tempus, tunc tamen breve,
peculiare regnum.

est quid eorum operata sit artificiosa crudelitas. Omnis locus templum erat ad scelus (idololatriæ), inquinabatur prope morientes, ignorans prolebat infantia, a matribus parvi liberi portabantur ad neas, parentes incurenta parcissima facere cogebantur, alii cogebantur templa Dei vivi subvertere, alii Christum negare, alii leges divinas incendere, alii thura ponere. »

Tropologie, ursus, qui mellis est avidus, effigiem habet libidinis, que voluptates corporis consecratur. Carnes comedit plurimas, id est carnales homines plurimos. Tres habet dentium ordines, quoniam adolescentes, viros et senes dilaniat, quorum cani sunt, non sensus, sed capilli tantum. Comedit lanatque carnales, molles luxu, non asperos penitentia, non castitate et pudicitia armatos. Illi enim dentes ejus non mutantur.

6. ET ECCE ALIA QUASI PARDUS. — Tertia hæc est monarchia Græcorum et Alexandri, qui pardo comparatur. Nota: Licet Solinus, cap. XXI, panem et pantheram censeat esse duas et diversas animalium species, tamen Aristoteles, Plinius, Dioscorides, Gaza et alii dicunt esse eandem speciem, idemque animal. Pardo ergo est panthera aut potius *panthæ* (panthera enim scriptis feminam, pardus et panther marem significant), id est *plana ferus et savus*. Unde et acronium *παρθή* vocatur, eo quod pantheras enecat. Pardo ergo primo, id est maculosus et varius, ut ait Jeremias cap. XII, 23. Secundo, ait hic S. Hieronymus, est « velocissimus, præcepseque fertur ad sanguinem. » Tertio, est astutus, et oculis ac tota pelle distinctus; itaque partim pellis varietate et pulchritudine, partim odore, ut ait Plinius, animalia ad se allicit (occellans interim caput turpe et horridum) ac devorat, presertim hinculos, simias, dorcadas et capras sylvestres. Ita Elianus, Aristoteles, Volaterranus et Gesnerus in *Panthera*. Quarto, pardales vino delectantur: unde forsitan Poete fabulantur, eas olim mulieres Bacchi nutrices fuisse; quocirca vino inebriate etiam capiuntur. Ita Oppianus et Gesnerus. Quinto, pardus est superbus, aliasque bestias præ se contemnit. Plutarchus, in *Moral.*, refert apologum de pardo: Cum, inquit, pardus aliquando vulpem præ se contemneret, quod ipse pellem haberet omnigenis colorum maculis variegatam; respondit vulpes sibi id decoris in animo esse, quod illi esset in cute: neque vero paulo satius esse ingenio prædium esse vultu, quam cute versicolore. Sexto, esto pardi sint sævi et celeres, ac, ut Claudianus ait *Panegy.* VII, fulminei, tamen ubi venatorem aut hostem sentiunt viribus sibi parem, sunt meticolosi. Unde pantheræ cor maximum (qui enim parvum habent cor, sunt animosi; qui magnum, timidi) est proportione, ut et reliquis timidis, propter metum malefici, inquit Aristoteles, Plinius et Gesnerus. Animalia enim furcacia et rapacia, esto sint audacia in prædam, ta-

men in venatores sunt timida, ob malefici, puta furti et rapinae, conscientiam.

Talis per omnia fuit Alexander, nimirum parduus, sive pardalis, ut veritè Theodotus, primo, varius et maculosus, vitis et virtutibus; secundo, sævus et acer in præliis; tertio, sagax et astutus; quarto, violentus; quinto, arrogans; sexto, mixtum audaciæ habuit pudorem et timorem, mixtos quoque habuit fortunæ casus. Nam vivens victoriosis fuit felix, moriens vero infelix; utpote qui a suis cum tota sua stirpe sit extinctus (1).

Quatuor alæ significant tum celeritatem victoriarum: nam ipse sex annis totam Asiam, magnamque Africæ et Europæ partem subegit; tum animi magnitudinem, vigorem et ingenium quasi ignivolucere, quod Julio Cæsari dit Plinius, lib. VII, cap. XV; tum ambitionem, qua ut deus quasi filius Jovis Hammonis, coli voluit. Unde et a sacerdote Jovis Hammonis per adulationem, salutatus est, *ὁ παῖς θεῶν*, id est *o filii Jovis!* pro eo quod dicere debuisset, *ὁ παῖς θεοῦ*, id est *o filio!* ait Plutarchus. Qui et addit eum, cum sagitta saucius ingenti dolore cruciaretur, exclamasse: « Illi sanguis, amici, qui fluit est humanus, non talis diis ut solitus manare beatiss. » Adulabantur ei in hac sua ambitione Hages et Cleo, inquit Curtius, lib. VIII, qui cœlum illi aperiebant, Herculemque et Liberum, et cum Pollicem Castorem novo tumini cœsurus eos iactabant. Obstitit eis Callisthenes dicens: « Hominem consequitur aliquando, nunquam comitatur divinitas. Pritus ab oculis mortalium amolienda est natura, quam in cœlum fama pervocat. Fac aliquid regem, si deum potes facere: facilius enim est imperium dare, quam cœlum. » Quocirca tandem Callisthenes ab Alexandro occisus est. Quin et moriens Alexander hunc divinitatis fumum ambivit, uti dicam cap. VII, 8.

Porro Alexandri virtutes cum vitis ita describit et comparat Curtius, lib. X: « Lique bona nature ejus fuisse vitia vel fortunæ vel ætatis; vis incredibilis animi; laboris patientia prope modum nimia; fortitudo non inter reges modo excellens, sed inter illos quoque, quorum hæc sola virtus fuit; liberalitas sæpe majora tribuentis quam a diis petuntur; clementia in devictis, tot regna aut redolita quibus ea demperat bello, aut dono data: mortis, ejus metus cæteros exanimat, perpetua contemplatio: gloriæ laudisque ut justo major cupido, ita ut juveni, et in tantis admittenda rebus: jam pietas erga parentes, quorum Olympiada immortalitati consecrare decreverat, Philippum ultus erat: jam in omnes fere suos viribus, quam Dei dono sua monarchiam constituturum. »

(1) Præterea, ut parduus statua parvus est, sed animo et robore maxime prestans, ita et cum leno et proceris quibusque feris congressi non veretur, sic Alexander pene regulus, et cum exiguo apparatu regem regum aggredi ausus est.

tam vix capere poterat ejus ætas, solertia: modus immoedicarum cupiditatum: veneris intra naturale desiderium usus: nec ulla nisi ex permisso voluptas, ingentes profecto dotes erant. » Vitia ejus deinde subnectit: « Vitia fortunæ, diis equare se, et celestes honores accersere, et talia suadentibus oraculis credere; et dedignantibus venerari ipsam: vehementius quam par esset irasci: in exteram habitum mutare corporis cultum: imitari deivictarum gentium mores, quas ante victoriam creverat. Nam iracundiam et cupidinem vini sicuti juvenia irruerant, ita senectus mitigare potuisset. Faciendum est tamen, cum plurimum virtuti debuisset, plus debuisset fortunæ. » Annon ergo parduus varius et maculosus fuit Alexander? Annon chameleon qui colorem, habitum et mores gentium a se victarum induit? Pulchre Tertullianus, lib. *De Pallio*: « Viteat, ait, Alexander Medicam gentem (Persas), et victus est Medica veste; triumphalem cataphractem amoluit, in captiva sarabara processit: pectus squamarum signaculis descriptum, textu pellucido legendo navavit, anhelum adhuc ab opera belli, et ut mollius ventilante serico extinxit. Non erat satis animi tumens Macedo, nisi illum etiam vestis inflator delectasset. » Hinc purpuream diadema albo distinctum, quæ Darius gestaverat, capiti circumdedit, et vestem Persicam induit, ait Curtius.

Denique in pardo notatur ingens gloria Alexandri, quam sibi ex tot gentium subjugatione comparavit: hanc enim figurat variegata, et oculis quasi interstincta pardi pellis, « que facit eas bestias memorabiles, » ait Solinus cap. XXI. Sicut ergo inter aves pavo ob eandem versicolore et ocellatam, inane mundi gloriæ mire exprimit: ita inter feras eandem optime representat pardus oculis variegatus. Et sicut pavo in pennis superbit, in pedibus se dejicit: ubi enim suos despicit pedes, speciosum plumarum orbem despicit, expansumque contrahit: sic et parduus in oculis superbit; ut ubi pedes bestiales intuetur, fastum ponit. Ita et Alexander animos et cristas dejecit, cum pedes hominis intuitus, fragilem sese et mortalem in morte agnovit. Ita Alexander in *Apoc.* cap. III, 12, pag. 683.

ET QUATUOR CAPITA. — Hi sunt quatuor precipui Alexandri duces, quibus et imperium divisit, scilicet Philippus, cui cecit Macedonia; Antigonus, cui cecit Asia Minor; Seleucus, cui Syria; Ptolemæus Lagi, cui Ægyptus. Ita S. Hieronymus et passim alii.

ET POTESTAS DATA EST EI. — Indicat Alexandrum non tam suis viribus, quam Dei dono sua monarchiam constituturum.

7. ET ECCE BESTIA QUARTA TERRIBILIS ATQUE MIRABILIS. — Est hæc quarta Romanorum monarchia. Vidit Daniel certam bestiam, sed nobis incognitam, quia eam non exprimit, idque ut significet incomparabilem potentiam et ferociam Romano-

rum, qui significantem nulla species bestie nobis cognita satis idonea reperiretur. Quare more suo divinant, imo negantur Rabbini, dum hanc bestiam voluit fuisse aprum illum de *Psal.* LXXXIX, 14: « Exterminavit eam aper de sylva, et singularis ferus depastus est eam. » Quo loco prædici putant excidium Judææ per Romanos sub Vespasiano, ut is ipse sit aper; sylva autem sit Roma, quam ante conversionem ad Christum recte S. Leo in serm. *De S. Petro*, vocat sylvam frementium bestiarum. Verum errant: nec enim aper savior est leona, urso et pardo (1).

(1) Sententiam que per quartam bestiam imperium Romanum significari perhibet, refutavit Jo. Christoph. Beccanus in *Dissert. de Monarchia quarta*; quam primum protulit Franciscus ad Olerum, 1671, et quartum in ejusdem *Dissert. Academ.* volumine anno 1671. Subiuncta quoque legitur ejus *Meditationibus politicis*, 1679. Observat Beccanus, intelligenda esse in hoc Daniels varietate imperia talia, que Ecclesie veteris, id est republice Judicæ, statum in protectione sua habuerunt: quæ, inquit, sicut Spiritus Sanctus per totum sacrum Concilium intuetus est, Ecclesiam suam informare, ita eadem in his variis presumitur fuisse, ut futura Ecclesie sue fata prædiceret. Nec abiecit Corneii a Lypide ratio, addit Rosenmuller, quam in suo ad Daniels cap. I commentario reddit, cur aliorum regnorum aque potentiam, uti Tartarorum, Chinesium, Turcarum, non meminerit Daniel: « quia Daniel, inquit, et Judæi quatuor imperia Persarum tantum cognoverunt, quæ tunc tantum seriam peritiam hinc vidit, utpote que sola ad se et ad historiam suam gentis, puta synagogæ Dei, pertineret. » Romanam imperium autem non esse monarchiam quartam, animalis vero, 7. descripto significatam, Beccanus protulit primam inde, quod Romani prioribus tribus monarchiis non successerunt. Euphrates enim ut plurimum imperii eorum terminus fatalis fuit, quod prædictores imperatores ipsi statuerunt. Jam vero trans Euphratem magna pars imperii priorum monarchiarum sita erat, quam quia in suam ditionem Romani reddere non poterunt, nec novam monarchiam constituisse dicit possunt. Ut enim imperio alieni novum successisse dicatur, non sufficit ut novum istud in amplitudinem aliquam diffundatur, sed oportet etiam ut prius ab hoc vincatur, cedatque victæ nationi et nomen et imperium in nationem victicentem, tanquam prædominantem. Ideo Babylonii, cum monarchia exciderent, cessavit victi vicibus Persis, nationi prædominanti, et Persicum imperium non ante deletam dici poterat, quam Alexander Magnus, subjugata natione Persica, illud in græcam nationem transferret. Partii autem e contrario orbem quasi ex æquo cum Romanis tenuerunt, ac proinde a Romanis nec victi, nec hi in locum eorum successisse, eoque nec jus monarchiæ ibi olim fundatæ in se transiisse dici possunt. *Deinde*, pergit Beccanus, Romanorum imperio nequaquam quadrat, quod de animalis hic descripto decem quinque, que totidem significant reges vers. 24, dicitur. Quinam vero decem illi reges in Romano imperio fuerint, nusquam demonstrari poterit.

Quinam igitur regno congruant quæcumque de quarto animali, sive imperio dicuntur, alii regno successorum Alexandri Magni, ut Rosenmuller in annotatione ad vers. 24 hujus cap., et Calmetus in *Comment.* ad hoc cap., satis probabiliter explicant. Alii de imperio Turcarum, inter quos venerabilis Holthausen in *Interpret. Apocalyp.* cap. XII, ubi S. Joannes Danielem imitatur in descrip-

Porro Daniel quartæ hujus bestie speciem et nomen non exprimit, quia varia fuit et monstrosa: ut significaret Romanorum regimen fore novum et varium. *Primo* enim reges illud administrarunt; *secundo*, consules; *tertio*, decemviri; *quarto*, rursus consules, additusque dictator; *quinto*, imperatores, consulibus et tribunis ramentibus. Itaque una monstrosa respública ex monarchia, aristocratia et democratia conflata est, quæ non unum imperium, sed omnia orbis imperia complexa est, ita ut « Roma esse: quasi compendio mundus, » ut ait S. Cyprianus, *epist.* 43. Talis bestia, sed fabulosa est illa apud Lucretium, lib. V:

Prima leo, postrema draco, media ipsa chimæra.

Et illa apud Virgilium, IV *Georg.*:

Aut ubi si subito suis horridas, atque tigris, Spinosusque draco, et fulva cervicæ leona.

Talis fuit et sphinx, cujus speciem triformem, æque ac enigma ab eo propositum ita describit Ausonius in *Grypho ternario*:

Ille etiam thalamos per trina ænigmata quærens, Qui bipes, et quadrupes foret, et tripes, omnia solus: Terræ Ioniam volvens, leo, virgo triformis: Spidux volucris penans, pedibus fera, fronte puella.

Porro hoc sphingis ænigma Œdipus solvit: Homo, ait, significatur, qui primum infans manibus pedibusque reptat, ut quadrupes: firmior deinde et grandior, incedit bipes: demum senex et imbecillus, tanquam tripes, baculo innixus ambulat. Homo ergo mane est quadrupes, meridie bipes, vesperi tripes.

Nota: Daniel hanc bestiam, puta Romanorum monarchiam, vocat *primo*, terribilem; *secundo*, mirabilem, id est stupendam et horribilem; hoc enim est Chaldaicum מְרִיבָה *meribah*; unde et Theodotus vertit, *ἐπιβροχία καὶ ἐκτεταχτο*; *tertio*, valde fortem; *quarto*, ait eam habuisse dentes ferreos et magnos, id est magnos fortesque exercitus: bestie enim arma sunt dentes. *Quinto*, vocat bestiam comedentem, atque committentem, id est discerpentem; quod homines quasi devorare videretur. *Sexto*, dicit eam reliqua quæ non comedit et dispersit, pedibus conculcasse, ut faciunt bestie, quæ homines non comedunt, nec occidunt, sed conculcunt: quo significat fore ut Romani, quos non occiderint, tribus subigant. *Septimo*, dicit eam decem cornua habuisse, id est decem reges potentes (uti ait angelus, vers. 24, et S. Joannes, *Apocal.* xvii, 12), qui erunt sub

tione animalis, quod e mari ascendere vidit. Sententia quæ hic regnum Seleucidarum et Lagidarum significari credit, libenter adjuvatur, si non pauculum retraheret nos communis interpretatio, et ea tantum condicione, ut vers. 24 de Antiocho Epiphane aliquo modo sumptus ut de Antichristi precursore non nisi de ipso Antichristo, in sensu proprio et proximo intelligatur.

finem mundi ante judicium, uti innuit angelus, vers. 26 et vers. 9 ac 13. Vide dicta *Apocal.* xvii, 12.

8. ET ECCE CORNU ALIUD PARVULUM ORTUM EST DE MEDIO FORUM. — *Primo*, Porphyrius apud S. Hieronymum, censuit hoc cornu fuisse Antiochum Epiphaneum; sed hic in tertia fuit Græcorum monarchia: Daniel vero modo agit de quarta Romanorum.

Secundo, Judæi voluit hoc cornu esse Christum, qui tribus annis eum dimidio prædixit: hic bellum fecit cum Sanctis, inquit, quia legem Moysi et Judæorum evertit. Sed hæc blasphemiam est, stollida æque ac impia. Nam si ita est, cur ergo post mortem Christi non regnant Judæi? hoc enim de Sanctis contra quos cornu illud pugnavit, assertit hic Daniel, vers. 48 et 27. Imo vero cur post necem Christi Judæi a Tito sunt excisi? Cur Christi regnum post ejus necem magis floruit, totumque orbem sibi subegit? contrarium enim plane prophætat de cornu hoc Daniel.

Tertio, Lutherani per hoc cornu accipiunt Romanum Pontificem; sed insolite et absurde, ut fatetur ipse Calvinus: necdum enim decem cornua, et multo minus hoc undecimum, nata sunt; sed adhuc nascitura expectantur.

Quarto, per hoc cornu Nababab et alii intelligunt Turcam, qui parvis militis crescens, duo cornua, id est duo regna, puta Constantinopolitanum et Ægypti, superavit; superest tertium cornu et superandum. Aut tria hæc regna sunt Asia, Africae et Ægypti. que ipse jam occupavit. Hæc perlinet Joannis Anni et Hectoris Papi sententia, cornu hoc esse Mahometem. Verum nec Turca, nec Mahomet decem cornua evertit, nec tantum tribus annis eum dimidio regnavit, sed pluribus; nec adhuc nasciturus, sed jam pridem natus est.

« Ergo dicamus, ait S. Hieronymus, quod omnes scriptores ecclesiastici tradiderunt, in consummatione mundi, quando regnum Romanorum destruendum est, decem futuros reges, » quasi decem cornua, qui orientur quidem ex Romano imperio, sed non erunt Romani imperatores « qui orbem Romanum inter se dividunt, » tumque « undecimum » cornu parvum, id est « regem parvulum surrecturum » (scilicet Antichristum) obscuro loco natum, et plebeum, « qui » sensim crescens, « tres reges de » illis « decem superaturus est, » scilicet regem Ægypti, regem Africae, et regem Æthiopiæ, quibus interfectis etiam reliqui septem reges illi victori colla submittent, » ut dicitur vers. 24. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Irenæus, lib. V, et Lactantius, lib. VII, cap. xvi, Josephus Acosta, lib. II *De Tempor. noviss.* cap. ix, Ribera, et passim Interpretes tam hic quam *Apocal.* xiii et xvii. Unus dubitat S. Augustinus, lib. XX *De Civit.* xxiii, an decem reges non vincerent omnes reges; ut numerus finitus ponatur pro indefinito; eo quod suo tempore distinctio et divisio imperii, tantum

Vers. 8. Cornu parvulum quod? Primum sententia esse Antiochum Epiphaneum. Secundum, esse Christum.

Tertio, esse Papam.

Quarto, esse Turcam.

Quinto, et vera esse Antichristum.

Orientis et Occidentis, a Caesaribus facta esset: erant enim duo tantum orbis imperatores, et quasi reges. Unde verebatur Augustinus ne forte in hisce decem regibus eos expectantes falleretur; quia videbatur ei Antichristum non longe abesse; nec videbat quomodo tam cito duplex regnum in decemplex scinderetur. Verum hoc jam vereri non debemus, cum de factis id ipsum videamus, atque in orbe facile decem, imo plures reges accipiunt decem imperatores romanos, qui olim persecuti sunt Ecclesiam, scilicet Neroneum, Domitianum, Trajanum, Antoninum, Severum, Aurelianium, Decium, Maximianum, Valerianum et Diocletianum. Nam hi decem reges erunt in fine mundi, et tres ex eis occidet Antichristus, mox reliqui septem territi ei se subdent. Explicari enim nequit quomodo Nero, Dacius, Severus, aut quis alius illorum decem primorum imperatorum ab Antichristo conferenda sit ante Antichristum, an sub Antichristo, disserui et resolvi *Apocal.* cap. xvii, 16.

Porro dicitur rex ille habiturus « oculos hominis, » ne diabolum fore patemus, uti aliqui putarunt; sed hominem, in quo totus Satanas habitaturus est corporaliter. Ita S. Hieronymus. *Secundo* et melius, oculi hominis significant humanam sapientiam et prudentiam Antichristi, qua multos seducet, inquit Theodoretus; item humanitatis virtutes quo simulationem, qua multos allicet. Maldonatus vero patet per oculos notari superbiam antichristi: hæc enim in oculis maxime apparet. Habebit etiam « ea loquens ingentia, » quia erit homo peccati, filius perditionis, ita ut in templo Dei sedere audeat, faciens se quasi Deum. Mystice vide S. Gregorium, lib. XXXII *Moral.* cap. xii.

Hinc patet Antichristum nondum venisse, tum quia hæc decem cornua, quorum tria a cornu parvulo contrita sint, nondum visa sunt; tum quia Angelus, vers. 25, indicat eum venturum in fine mundi, et per Christum occidendum esse, « ut auferatur potentia, et coarctetur, et disperat usque in finem. » Unde S. Paulus ait quod Christus cum interficiet spiritu oris sui. Vide dicta II *Thessal.* ii, 3 et sequent.

9. ASPICEBAM DOME THRONI POSITI SENT. — Nota: Post quatuor monarchias Daniel hic, æque ut cap. ii, 44, describit regnum Christi, quod illis succedet in fine mundi: depingit ergo Daniel hic Dei majestatem, quasi de Antichristo et Antichristo judicanteem, causante Christo adjudicanteem, illicque regnum tradentem: regnum, inquam, non tantum spirituale, uti cap. ii, 44, sed et corporale, puta gloriosum, quando post quatuor monarchias, et regnum Antichristi eversum, Christus in die judicii hostibus, puta reprobis, in ignem æternam reclusis, accipiet a Patre regnum sta-

Vers. 9. Quinta, regnum Christi gloriosum.

bilo, quo in celo et in terra in omnem æternitatem regnabit.

Symbolice, thronus significat Dei *primo*, majestatem; *secundo*, regnum et imperium; *tertio*, potestatem judicariam; *quarto*, immobilitatem et immutabilitatem, uti docet S. Dionysius, *De Divin. Nomin.* cap. ix.

Nota: Hi throni ponantur Deo Patri; ipse enim est hic iudex: plures autem sunt, ut ipse in aliis Christum regem quasi inaugurandum, ejusque Apostolos constituit; aut potius, ut per plures thronos major sanctiorque majestas Dei judicis representetur: hoc enim fit cum judex multos, quasi consiliarios, aut rex plures principes circumsedentes habet, quam cum ipse solus sedet. Simile est *Apoc.* iv et v. angeli ergo quasi consilarii Dei hic in thronis consistent, ut regna inter homines distribuunt. Sic enim cap. iv, 17, angeli quasi iudices in causa Nabuchodonosoris, de regno ei auferendo inducuntur: « In sententia, inquit, vigillum decretum est. » Ita Maldonatus.

Antiquus dicitur scire, — non Christus, ait vult S. Hieronymus, sed Deus Pater: Christus enim hic potius est iudicandus, quam judex. Sedet ergo hic Deus Pater in tribunalis, Filius vero ad eum quasi causam acturus adducitur (simile est *Apoc.* cap. iv et v). Certat enim cum Antichristo de regno, quod Pater illi attribuit. Unde patet, directe et proprie non agi hic de ultimo judicio (uti nonnulli censent), quo Christus corporaliter et visibiliter iudicabit vivos et mortuos; sed de alio spirituali et invisibili, quo Deus Pater sub idem tempus Antichristum, omnesque ejus assesses Christi hostes contereat Christoque subiciet: sicuti simili judicio sibi subiecti et prostravit Antiochum, Nabuchodonosorem, aliosque tyrannos. Recte tamen hæc omnia adaptes diei judicii: ejus enim prælium et inchoatio hic describuntur. Erat enim hoc Dei judicium, extremo judicio Christi simile, vicinum et prævium, ad illudque viam sternent, creando Christum iudicem.

Nota: Majestas Dei Patris hic describitur, dicendo *primo*, quod sit Antiquus dierum, tum quia ipse plenus est dierum; tum quia fuit ante omnes dies et tempora; tum quia conditor est omnis temporis, atque in eo, stuque æternitate eminenter continet omnem temporis antiquitatem. Unde S. Dionysius, cap. x *De Divinis Nom.*: « Dierum, ait, antiquus laudatur Deus, propter hoc quod omnium ipse est et ævum, et tempus, et ante dies, et ante ævum, et tempus et diem: sicut existens intransmutabilis et immobilis, et in hoc quod semper movetur manens in seipso, et sicut ævi et temporis et dierum causa. » Tum quia Filius suo antiquior est, id est prior origine, quia Filius est Deus; et etiam prior tempore, quia Filius est homo; tum denique quia immensam habet sapientiam et experientiam: hæc enim in iudice maxime requiritur, estque in senibus; nam, ut dicitur *Ecclesi.* cap. xxv, vers. 8: « Corona senum

Antiquus dicitur est Deus Pater, cap. x.

multa peritia; » et Job xii, 12 : « In antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia. » Aliqui, teste Theodoro, pro *Antiquis diebus*, verunt, *antiquas dies*; quod videlicet sua eternitate transcendat omnes dies et tempora, eosque quasi se inferiores antiequet, abroget, aboleat; cum ipse stabilis maneat et vegetus, expertus omnis mutabilitatis, successio: et defectus.

Sic veteres, poete praesertim, fluxerunt Saturnum, Jovis deorumque patrem, esse senem, annisque saturum, indeque vocari Saturnum. Audi Ciceronem, lib. II *De Natura Deorum*: « Saturnum eum esse voluerunt, qui cursum et conversionem spatiorum ac temporum contineret; qui Deus graeco idipsam aomen habet. *Κρόνος* enim dicitur, qui est idem *Ζεύς*, id est spatium temporis: Saturnus autem est appellatus, quod saturaretur annis. Ex se enim natos comesset fingitur solitus; qui consumit aetas temporum spatia, annisque praeripit insaturabiliter expletur. » Alii Saturnum censent dici Cronon, velut a satietate intellectus: graeco enim *κρόνος* est satietas, *κρόνος* mens et intellectus. Saturnus ergo, inquit, est nomen compositum ex prima parte Latina, posteriore Graeca, estque idem quod saturatis mentis, quam solus praestat Deus.

Secundo, dicitur sedisse, per catachresin, id est summa tranquillitate, auctoritate et majestate exercens iudicium, quo Filio traderet meritum ab eo regnum.

Tertio, capillos habet candidos, id est comas, « quasi lana munda, » id est alba, quae nullo nisi nativo colore est tineta, quia senum est canities. Rursum capilli lanae similes inuunt, in divinis iudiciis, etiam in extremo illo die, multum molliudinis et clementiae admixtum iri: Deus enim faciem rigoris sui nunquam exhaurit, ait Antonius Fernandus, *visione* XXIV, comment. II, sect. II.

Quarto, vestimenta habet candida; quia purissimus est: est enim ipsa aeterna et increata lux; unde *Psalm.* ciii, 2; dicitur: « Amictus lumine sicut vestimento: » quia enim candor inter omnes colores maxime refert lumen, et plurimum habet lucis; hinc alba vestis semper Deo tribuitur, quae ejus claritatem et gloriam significat.

Exstat haec de re priscorum magorum aenigma: « Est res undique lucida, est res undique obscura: est partim lucida, partim obscura, » scilicet in ordine corporum, res undique lucida est stella quaelibet supra lanam: obscurus est undique aer: partim lucet, partim obscuratur luna. In ordine vero spirituum, res undique lucida est Deus et mens divina: anima irrationalis est undique obscura: partim lucida, partim obscura est intellectus et ratio. Hinc Apostolus, *I Corinth.* iii, 43, ait quod dies Domini (puta dies extremi iudicii) in igne revelabitur, in igne, inquam, tum proprio, quo mundus conflabitur; tum metaphoric, qui erit clarum et exactum, ac quasi igneum examen operum ejusque. Unde Cajetanus ibidem

ait: « Erit dies ille claritas omnium operum; quia in igne metaphoric rigoros examinis revelabitur. »

THRONUS EJUS FLAMMÆ IGNIS. — thronus ejus est flamma, imo flammæ multa. Flammeus thronus Dei Patris significat primo, ejus gloriam inaccessam et immensam; secundo, sinceritatem et manifestationem publicam divini iudicii; tertio, ejusdem efficaciam, et Antichristi ac reproborum punitionem per ignem gehennæ. Hinc a Paulo Deus vocatur ignis consumens. Ita S. Hieronymus.

ROTE EJUS IGNIS ACCENSUS. — Septuaginta, *ignis ardens*; Vatablus, *ignis flagrans*. Thronus hic habet rotas, sive quia tales erant olim regum throni; unde Vatablus: Solia, inquit, regum olim erant versatilia, et uti currus triumphales exstruebantur: sive ut significet Dei tum gloriam, tum providentiam, quae quasi curru rotisque vecta per omnia discurrit. De qua re dixi in curru Cherubim, *Ezechiel.* 1, 13. Significatur ergo hic, quod Deus Pater quasi immobilis secundum naturam quidem in throno considerat; secundum tamen rotas suae potestatis et efficacitatis per omnia que in caelo et in terra sunt, permeat efficacissime et celerissime, ideoque rote sunt igneae. Confirmatur ex hoc loco usus ecclesiasticus pingendi Deum: cur enim quem Scriptura verbis pingit, imo qui seipsum imagine hae sui in phantasia Danielis depinxit, nobis simili imagine et coloribus pingere non licet? non enim per imaginem conatur Dei naturam exprimere, utpote quae neque coloribus, neque verbis, neque cogitatione pingi potest; sed ut ejus effecta et proprietates hae ratione, quae una illi possumus, exprimumus, quemadmodum angelos, justitiam, prudentiam, ceterasque virtutes pingere solemus. Ita Maldonatus. Quod enim describitur, idem et pingitur, cum sit eadem ratio utriusque, styli nimirum et penicilli. Hinc Spiritus Sanctus pingitur specie columbae, quia hae descendit in Christum; et specie linguarum ignearum, quia hae illapsus est in Apostolos die Pentecostes.

Allegorice Rupertus: Thronus, inquit, Dei est Ecclesia et singuli Sancti, perinde ut inter angelos ordo Thronorum dicitur ex eo, quod ipsi sint quasi throni Dei. Thronus ergo Dei est S. Petrus, S. Paulus, S. Franciscus, etc. Nix et lana munda est gratia et remissio peccatorum. Fluvius igneus est Spiritus Sanctus, datus in Pentecoste: tum Ecclesia habet rotas igneas, id est predicatorum amore Dei successus. Hi enim vocantur rote igneae: « Quia cum ex Dei desiderio per varia loca discurrunt, unde ipsi asideri, alios accendunt, » inquit S. Gregorius, hom. 5 in *Ezechiel.* Unde tunc millia millium hominum, id est innumerabiles, coperunt ministrare Deo per vitam activam, et alii eidem assistere per vitam contemplativam.

10. FLUVIUS IGNEUS RAPIDUSQUE. — Quasi ex igneo fonte (instar *Aetnae*) Deo, fluvius igneus emanat, qui significat sententiam ejus, utpote summi

Thronus flammeus.

Rote igneae.

Dens hinc sonum imaginem pingitur in mente Danielis.

Allegorice.

Vers. 10. Fluvius igneus.

judicis efficacissimam et celerissimam, inquit S. Hieronymus. Hic ergo fluvius est gladius anceps utrinque acutus et scindens, quem procedere de ore Christi iudicis vidit Joannes, *Apocal.* 1, 16, de quo et Moysi dixit Deus, *Deuter.* xxxii, 41: « Si aenore ut fulgur gladium meum, et arripuerit iudicium manus mea. » Idem ergo est fluvius igneus rapidusque, quod gladius fulgarans, ac rapide vibratus in iudicium, qui instar citatissimi fluminis Antichristum aliosque hostes Christi prosternet, afflabit et in tartarum precipitabit. Alii per hunc fluvium igneum accipiunt ignem conflagrationis mundi, de quo dicitur *Psalm.* xcvi, 3: « Ignis ante ipsum praecedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus. » Verum hic iudicium non Christi, sed Dei Patris pro Christo contra Antichristum describitur, ut dixi vers. 9. Prior ergo sensus est genuinus.

Symbolice S. Dionysius, lib. *De Coelest. Hierarch.* cap. ult., has rotas, currus et flumen adaptat angelis Dei: « Ignea, inquit, flamma divinos significant latentes, largissimam angelis atque inefficientem inundationem copiam largientes, vitalisque fecunditatis altores: currus autem conjunctam similitudinem et aequalium societatem signant: rote vero quae alte quidem sunt, ceterum in anteriora semper absque ulla conversione, in nullam partem declinando, incedunt, vim profecto actionis angelicæ, quae rectam semper viam atque arduam pergunt, insinuant. Quippe omnis illorum cursus, spiritualisque rotatus, ad viam illam erectam atque arduam celestis intentione dirigitur. » Deinde alium rotarum offert sensum: « Est enim, inquit, eis, ut Propheta (Daniel) ait, cognomen inditum *galgal*, quod Hebraeorum voce revelationes ac revolutiones significat: igneae namque et divinae rote regyrationes quidem habent, quod sempiterno motu circa summum idem versentur bonum: revelationes autem, quod occulta sacramenta revelent, et humiliores quoque promoveant, sublimesque divini fulgoris radios in inferiora aegina descendendo transfundant. »

MILLIA MILLIUM. — Septuaginta, *χιλίας χιλιάδων*, id est *millies millia*, id est millio, puta decies centena millia. Secundo et melius, *millies millia*, id est plurima millia Angelorum ministrabant Deo: non enim certum ministrantium numerum designat, sed tantum significat eum esse maximum. Tertullianus, *Contra Praxeam*, legit: « Millies centena millia assistebant ei, et millies centena millia apparebant ei. » Praclare S. Sophronius Archiepiscopus Hierosolymæ, *tomus II Biblioth. SS. Patrum*, orat. 6 *De Angelorum excellentia*, eos ita compellat et invocat: « Vos omnium regis estis administri, vos venti, et spiritus, et aquae, et apostoli, et equi, et exercitus, et diaconi, et apostoli, et praedicatores, et prophetae, et evangelista, et rerum divinarum interpretes, et custodes, et praesides, et conservatores, et abactores, et conductores, et viæ duces, et inquisitores, et li-

bripendes, et calculatores, et curotores, et illuminatores, et opum datores, et luminaria, et lampades, et montes, et colles, et tubas, et iudices, et susceptoros, et relatores, et defensores, et deceratores, et propugnatores, et divina specula, et simulacra, et imagines, et naves, et gubernatores. Vos ite estis qui caelum cursum expeditis: vos transmissis, qui Creatoris voluntatum indefesse periclitis, qui mentes Deique tabernacula appellamini, qui carbones, et turbines, et flammæ nominamini; conservate vitam meam inoffensam, spem infractam, dilectionem erga Deum et proximum integram. »

ET DECIES MILLIES CENTENA MILLIA. — id est mille milliones. Errant ergo in computa, qui putant esse tantum centies centena millia, id est decem milliones, cum sint millia. Syrus et Arabicus: *Myriades myriadum*, id est *stant coram eo*. Sic et graeco est *χιλίας χιλιάδων*, id est *decies millies dena millia*, id est centum milliones. Verum, ut dixi, non significatur hic numerus certus, sed indefinitus, isque maximus. *Myriades* ergo *myriadum*, idem est quod plurimæ *myriades*. Unde Cyrillus Hierosolymitanus, *catechesi* 13, notat longe plures esse angelorum *myriades*; Danieleum tamen has tantum consignare, quia majorem numerum, quem homines mente concipere possent, exprimere nequebat. Sensus ergo est, *q. d.* Plurimi, et quasi innumerabiles angeli assistebant ei. Hinc S. Dionysius et theologi docent numerum angelorum proprie quidem non esse infinitum, sed limitatum et finitum; eundem tamen esse plurimum, et hominibus incomprehensibilem, ac superare numerum rerum corporearum, adeo ut S. Dionysius, *Coelest. Hierarch.* xiii et xiv, asserat eum soli Deo esse cognitum. S. Ambrosius explicans parabolaem ovis centesima perditæ et reductæ a Christo, *Luca* xv, innuit omnes homines esse centesimam portionem numeri angelorum. Vide Gabrielem Vasquez, I part., *Quest.* LIII, disp. 180.

Rursum, ex hoc loco S. Dionysius, D. Thomas, I part., *Quest.* CXXII, art. 2, et ejus assidue ibidem, distinguunt angelos ministrantes, qui scilicet a Deo in terram, et ad homines mittuntur, ab assistentibus, qui Deo semper assistant; adduntque quatuor supremos ordines, scilicet Seraphim, Cherubim, Thronos et Dominationes esse assistentium, reliquos quinque inferiores esse ministrantium, illosque hic longe esse numerosiores.

Verum ad *Hebr.* 1, 14, docent omnes angelos esse ministrantes. Nam, ut ait Apostolus, « omnes sunt administratori spiritus, in ministerium missi: » esto alii, ut inferiores, crebris militantur; alii, ut superiores, rarius, deoque fere semper assistant: et hae ratione hi assistentes, illi ministrantes dici possunt.

Adde hoc loco non esse diversa angelorum officia, assistere, et ministrare; sed unum idemque: est enim posterius prioris repetitio, juxta *Quoniam* XXV; solent enim qui ministrant a stare Domino,

Capilli ejus candidi.

Angdoli sunt ministrantes, alii assistentes.

An alii angeli sint ministrantes, alii assistentes?

infosque in illum oculos habere; nec aliter eos omnes ministrare videre potuit Daniel. Ita Gabriel, qui est ex assistentibus, ut patet *Luce* 1, 19; est etiam ex ministrantibus qui foras mittuntur; nam missus est ad Danielem, cap. vii, 10, et ad B. Virginem, *Luce* 1, 26. Ita Michael, qui angelorum, et consequenter Seraphinorum, Deo assistentiam est primus, ministrat, et pugnat pro Ecclesia et fide libris, *Daniel*, x, 13, et cap. xii, 1. Ita septem spiritus, id est principes angelorum, qui in conspectu throni Dei sunt. *Apocal.* 1, 4, ideoque sunt ex assistentibus, dicuntur « missi in omnem terram, » cap. v, 6. Item ergo sunt assistentes, qui et ministrant: quia quocumque mittantur, semper vident faciem Patris, ut ait Christus, *Matth.* cap. xviii, 10. Proprie tamen dicuntur assistere, cum Deo astant in celo et opere; ministrare vero, cum foras mittantur. Ita Molina, I part., *Quaest.* CXII.

Quod vero numerus posterior major sit priore, id tantum confirmationis et auresis causa sit, ad declarandum angelorum innumerabilitatem. Sic enim cum maximum numerum militum vidimus, dicimus nos vidisse decem milia, moxque resumpto spiritu, cum putamus nos vidisse partem dixisse, addimus, dicimusque nos vidisse viginti, imo triginta milia. Ita Maldonatus, *Tropologice*, S. Clementis, lib. V *Constit. Apost.* cap. xiv, hanc numerum referit ad homines fideles et electos. Illi enim, inquit, sunt « plenitudo numerorum qui salvi fiunt, millia millium, et decies millia centena millium. »

Morditer, dum psallis cogita: « In conspectu angelorum, » imo cum angelis, « psallam tibi; » dum oras, hinc tibi sit compositio loci, ut cogites te coram Deo consistere, cui tot myriades angelorum ministrant: dum doces, dum studes, dum operaris, cogita: Illi, et in ejus presentia doceo, studeo, operor, cui milia millium ministrant, et decies milles centena milia assistunt. « Quanta ergo cum reverentia, quanto timore, quanta illic humilitate accedere debet a palude sua procedens et reprens ramacula vilis (qualis est omnis homo, etiam reges, ut Alexander et Darius, cap. viii, 3)! Quam tremebundus, quam simplex, quam devotus humilis et sollicitus et toto intentus animo majestati gloriae, in presentia angelorum, in conspectu iustorum, et congregatione assistere poterit miser homuncio? In cunctis igitur et omnibus nostris multa opus est animi vigilantia, sed praecipue in oratione, » ait S. Bernardus, serm. *In quatuor modis orandi*.

JUDICIUM SEDR. — « Judicium, » id est iudex, vel iudices, sive tota iudicium corona et ordo, ut ait Glossa, scilicet Deus Pater, ejusque assessores angeli visi sunt mihi sedere in thronis. Sic dicimus: Magistratus sedit, vel decrevit hoc aut illud, id est ii qui sunt et magistrata sederunt vel decreverunt. Congruum est ut iudices sedant, tum ad auctoritatem, tum ad tranquille et sedate iudicandum. Nam, ut ait Aristoteles, lib. VI *Physic.*:

« Sedendo, et quiescendo, anima fit prudens; » quia hoc situ anima quiescit, nec distractitur mens ad alia agenda, aut cogitanda. Porro iudicium hoc est Dei Patris, ut dixi, quod tamen perficit et complebit Christus in die iudicii, demandando impios.

ET LIBRI APERTI SUNT. — Per libros accipe non hominum conscientias, « quae scriptae sunt non atramento, » sed « flagellorum inquamto, » inquit S. Ambrosius in *Psalm.* 1, et Theodoretus (nec enim Antichristus, ejusque conscientia in hoc Dei Patris iudicio comparatur); neque librum vitae et mortis, ut S. Hieronymus; neque Vetus et Novum Testamentum, ut alii; sed accusatorum objectiones, et defendentium patronorum responsiones. Tria enim librorum genera in Dei iudicio sunt: unus liber est angelorum, aut demonum accusantium; aliter angelorum defendentium; tertius liber vitae, ex quo iudex profert quoddammodo sententiam. Id colligitur ex *Apoc.* cap. xv, 12: « Libri, inquit, aperti sunt, et alius liber apertus est qui est vitae. » Vide ibi dicta. Significat ergo hic Daniel, in divino iudicio astantibus angelis, de quarta bestia, deque ejus undecimo cornu, id est de Romano imperio, et Antichristo disputatum esse, librosque tam accusantium quam defendentium apertos fuisse, id est « apertis fuisse in utraque partem rationes, » praesertim quod jam impleta esset mensura peccatorum Antichristi, omniumque ejus assessorum. Denique examine adhibito pronuntiatam esse sententiam, quartam bestiam de medio tollendam, regnumque aeternum Christo tradendum esse. Est catichresis. Ita Maldonatus, *Dogmaticae* libris hisce apertis significatur, iudicis esse diligenter jura, causaeque acta evolvere, ne parti faciat injuriam. Nam « ignorantia iudicis plerumque est calamitas innocentes, » ait S. Augustinus, lib. XIX *De Civit.* VI.

Moraliter, vide quid hic agas: quidquid enim egeris, in libris hisce scribitur, qui hic clausi sunt, sed pandentur et leguntur in die iudicii. Audi S. Basilium, lib. *De Vera virg.*: « Quae prius corpore, quasi veste contenti, minime habere putabamur, ea nudata se omnium oculis ingerunt, nullasque jam vel negationi, vel defensionis erit locus, quando ipsa cerantur opera in suo auctore conspicua. Non enim confuse, sed singula per partes, ut sese habeant, velut in pictura noscentur. » Et S. Ephrem, lib. *De Vera penit.* cap. iv: « Unusquisque cernat ante faciem suam expositi opera sua, sive bona illa, sive mala praesentia. Formidabiles Libri aperientur, in quibus scripta sunt opera nostra, et actus, et verba, et quaecumque egimus in hac vita: nec solum actus, sed et cogitationes et intentiones cordis. » Et S. Chrysostomus, hom. 3 in *epist. ad Rom.*: « Quid, inquit, tunc nobis miseris fiet, cum omnia orbi universalem facta in tam aperto, tanque illustrato denudata, hominum pariter nobiscogitorum,

liber in die iudicii.

partim incogitorum oculis subjiciuntur? » Tunc, ut ait Isaias, cap. xxiv, 23: « Erubescet luna, et confundetur sol. » Et S. Ambrosius in *Apologia David*: « Vix, ait, mihi, quia latere cupio, et latere non possum: quomodo enim latebo, et lateo in pectore meo gero meorum iudicia peccatorum? » Et S. Augustinus in *Psalm.* XLIV, 21, ad illa verba: « Arguam te, et statuum contra faciem tuam: O ambulatur, ait, ante infelicem animam peccata sua, ut et eam convincat probatio, et confundat agnitio. » Et S. Bernardus in tract. *De Convers. ad Cleric.* cap. ii: « Aperitur, ait, conscientia liber, revolvitur misera vitae series, tristes quaedam historiae replicantur, illuminatur ratio, et evoluta memoria velut quibusdam ejus oculis exhibetur. Utraque vero non tam ipsius est antiqua, quam anima ipsa, ut eadem sit et inspicies et inspecta, contra suam statuta faciem, et a violentis quibusdam apparitoribus, immisissimum utique cogitationum, iudicanda cogitur assistere tribunal. »

Symbolice S. Gregorius, XXXIII *Moral.* vi, Christum visum in iudicio vocat librum vitae: « Liber, inquit, vitae est ipsa visio adventus iudicis; in quo quasi scriptum est omne mandatum, quia quisquis cum viderit, mox, teste conscientia, quid non fecit intelligit. » Et S. Anselmus in *Emendatione*, librum vitae ait esse vitam Jesu, quae omnibus est norma vivendi, et quasi lex per quam omnes iudicabuntur.

11. ASPICIENDUM PROPTER VOCEM SERMONUM GRANIBUM, — q. d. Spectabam quem exitum habitura essent verba illa, superbiae et contumaciae in Deum plena, quae quartae bestiae cornu undecimum, puta Antichristum, loquebatur; ac paulo post vidi bestiam ipsam interitum et igni tradi, id est vidi Romanum imperium profors aboleri, et quasi in cinerem redigi.

12. ALIARUM QUOQUE BESTIARUM ABLATA ESSET POTESTAS, — q. d. Vidi etiam tria priora imperia, puta Babyloniorum, Persarum et Graecorum perisse.

ET TEMPORA VITAE CONSTITUTA ESSENT EIS USQUE AD TEMPUS, ET TEMPUS. — Chaldaeus יְמֵי עוֹלָם ad zeman aeternum, id est usque ad tempus, et definitum periodum: Deo, quae evoluta, vidi ea occidere et everti; nec enim positos a Deo terminos excedere poterunt.

13. CUM NEBUS CORI QUASI FILIUS HOMINIS VEREBAT. — Nota est quasi, q. d. Visus sum mihi videre in somnis aliquem instar hominis, vel habentem formam et speciem hominis, adventientem ad iudicem, scilicet Deum Patrem, qui sedebat in throno: non enim videbat verum hominem, sed tantum hominis speciem, et phantasma a Deo sibi objectum. Adde: Christus, qui notatur, nequum factus erat, sed adhuc futurus erat homo; hoc innuit et quasi. Tertio, Maldonatus censet et quasi, non significare Christum non fore verum hominem, sed cum fore plusquam hominem, itaque

in tempore praesentito demissam fuisse divinitatem in illo, ut cum vero sit Deus, sic tamen appareret quasi tantum esse homo. Unde S. Paulus, *Philip.* ii, 7, ait: « Exinivit semetipsum formam servientiam, in similitudinem hominum factus, et habita inventus ut homo. » Illic sensus sublimior est, prior vero planior et solidior. Unde Cyrillus, lib. II in *Joan.* cap. LXXII, ex hoc loco probat Christum non qua Deus, sed qua homo est, fore iudicem hominum.

Nota primo: Pro quasi filius hominis, chaldaice est כְּבָר אִנֹּשׁ *kebar enos*, id est quasi filius hominis miseri, arumosi, mox morituri, obliviosi, et oblivioni tradendi: haec enim omnia significat enos. Unde Psaltes admirans Dei in homines benignitatem: « Quid est, inquit, homo (hebraice enos), quod memor es ejus? » Hic ergo titulus, filius enos, est titulus summae dignationis, quem in incarnatione assumpsit Christus, dum noster frater et consanguineus illi arcte fieri voluit, ut simul nostras arumnas suscipere et sentire voluerit, ut eas in se expiaret, itaque eas in nobis curaret et aboleret. Haec est philanthropia (id est singularis et mirificus ille in homines amor), quam admirans Apostolus ait ad Titum, cap. iii, 4: « Apparuit benignitas et humanitas (graece *epiaphrosina*) Salvatoris nostri Dei. » Haec est a magnum pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, et i. Tim. cap. iii, 16, nimirum quod « Verbum factum est caro: Verbum, inquam, illud aeternum, omnipotens, omnipotens, Deo consubstantiale, ipseque Deus, de quo paulo ante dixerat Joannes, cap. i, 1: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. » Hoc Verbum factum est caro, id est homo carnis, fragilis, vilis et miser. Rursum « filius hominis, » id est homo. Dicitur tamen filius, ut nova significetur dignatio ipsius, quia non a Deo creati, uti creati sunt Adam et Eva; sed ex homine, puta ex virgine, nasci dignatus est, ut idem esset virginis et Dei filius, virginis quasi matri subditus et obediens. Quocirca merito exclamavit S. Bernardus, serm. I *super Misericordiam* est: « Utrique stupor, utriusque miraculum; et quod femine Deus obtemparet, humilitas absque exemplo; et quod femina principatur Deo, sublimitas sine socio. Erubescere, cinis: Deus se humilia, et tu te exaltas? » Alque ob hanc Christi immensam demissionem Deus in immensum exaltavit illum, fecitque eum qua homo est, regem angelorum, hominum et totius mundi, principem et iudicem omnium, ut ait hic Daniel; et S. Joannes, cap. v, 27: « Potestatem, ait, dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. »

Nota secundo: Loquitur hic Daniel non de Christi ascensu ad caelum, ut volunt alii, sed de adventu ejus ad iudicium. Venit enim in nubibus caeli, *Matth.* xxiv, 30, sed antequam descendat ad iudicium, dicitur hic ad Patrem, et subje-

illi hostes, puta Antichristum, aliosque infideles et improbos, utque illi omnem potestatem iudicandi tradat. Porro nubes locustae et gloriosa symbolum est et velamentum Divinitatis. Qua de re dixit *Ezech. I. 4.*

OBTULERUNT EUM. — Chaldaice est *הקרבנו הארעבתי*, id est adduxerunt eum: haec verba ergo non vim, sed honorem significant; scilicet quod Christus accinctus ad iudicium, multis angelis comitantibus ac deducentibus, adierit Patrem; indeque, accepta potestate, cum eis descenderit ad iudicium, ut dicitur *Matth. xvi. 27.* Angeli ergo obtulerunt Christum Patri. Unde Tertullianus, lib. III *Contra Marc. vii.* et S. Justinus, *Contra Tryphon.*, legunt: *Omnes reges terrae per genus, et omnes claritas (omnes clarissimi) servient ei.*

14. ET DEDIT EI POTESTATEM — iudicandi et regnandi: licet enim eam habuerit Christus a primo instanti conceptionis suae in actu primo, tamen in die iudicii eandem a Patre accipit in actu secundo, sive quoad exercitium, ut scilicet eandem actu exerceret, et reipsa iudicium peragat.

ET OMNES POPULI, TRIBUS ET LINGUE IPSI SERVIENT. — S. Justinus et S. Cyprianus loco jam citato legunt: *Omnes reges terrae per genus, et omnes claritas (omnes clarissimi) servient ei.*

15. HORRUIT SPIRITUS MEUS. — Chaldaice est *עזעו, vel abbreviatus est spiritus meus, Danielis, inquam, in medio vaginæ ejus.* Vagina animæ est corpus, q. d. Deliquimus animi passus sum præ turbatione, et animo fui destitutus, ac quasi exanimatus. Quis non horreat hæc omnia, ac præsertim rigidum Dei iudicium considerans, in quo impiis omnia erunt terribilia? A dextris erunt peccata, a sinistris dæmonia, subitus horrens infernus, supra iudex iratus, foris mundus ardens, intus conscientia urens: ubi justus vix salvabitur, miser impius quid faciet? latere eis impossibile, apparere intolerabile, inquit S. Bernardus, tract. *De Inter. domo*, cap. xxxviii: « Iudicaturus Domino, inquit S. Hieronymus ad *Heliodorum*, lugubre mundus immugiet, tribus ad tribum pectora ferient, potentissimi quondam reges nudo late palpabunt. » Merito ergo monet S. Bernardus, serm. 55 in *Cant.*: « Time scrutinium iudicis, time illum qui per Prophetam dicit: Scrutabor Jerusalem in lucernis; acuto visu est, nihil inscrutatum relinquit oculus ejus. » Audi voces iudicatorum et damnatorum, *Sap. v. 3*: « Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum. Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter Sanctos sors illorum est. Ergo erravimus a via veritatis, et Sol intelligentiæ non est ortus nobis. » Quid hic consilii? audi et fac quod suggerit S. Bernardus loco citato: « Unum est, si nosmetipsos dijudicaverimus, non utique dijudicabimur: bonum iudicium, quod me illi districto divinoque iudicio subducit et abscondit,

Prorsus horreo incidere in manus Dei viventis: volo vultui iræ iudicatus presentari, non iudicando. Iudicabo proinde mala mea, iudicabo et bona: scrutabor vias meas, et studia mea, quo is, qui scrutaturus est Jerusalem in lucernis, nihil inscrutatum in me, nihil indiscussum inveniat. » Idem consilium dat S. Augustinus, serm. 181 *De Tempore*. Hac de causa L. Abbas patriarcha Hierosolymorum, qui deinde Pontifex, Urbanus IV est appellatus, symbolum præferebat, cor hominis palpans in spineto, cum epigraphæ: « Recordare novissimorum, » uti refert Sadoletus in *Symbol.* tom. II, pag. 78.

17. QUATOR SUNT REGNA. — Chaldaice, *קטור sunt reges*; sed reges pro regnis accipit: non enim hic de personis, sed de rebus et regnis agit. **CONSERGENT** — tria ultima; nam primum, scilicet Chaldaeorum, regnum jam surrexit.

18. SCSPICIENT AUTEM REGNUM SANCTI DEI ALTISSIMI. — Ita vertunt et Septuaginta, Vatablus et alii. Perperam ergo vertit Calvinus, *suscipient*, scilicet quatuor regna jam dicta, *regnum Sanctorum*, id est Sanctis debitum, q. d. Hæc quatuor regna in terra regnabant, et occupabant regnum, quod occupare deberent Sancti. Perperam, inquam; nam quatuor hæc regna non regnarunt in sæculum, et in sæculum sæculorum; quod tamen hic dicitur. Significatur ergo hic regnum felix et beatum, quod post quatuor regna inibunt Sancti in die iudicii, qui tum resurgent, et tam corpore quam animo beabuntur, regnabuntque cum Christo in æternum. Hinc patet Sanctos omnes in cælo fore reges cælestes et æternos, qui cælo totique orbi dominabuntur. Unde *Apoc. v. 10*, canunt: « Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram. » Idque meruerunt tum sua humilitate, qua in hac vita fuerunt viles, despecti, et vexati ab impiis et antichristianis; unde Christus id eis promisit, dicens, *Matth. cap. v.*: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum; » tum quoque fortitudine, qua sensibus, concupiscentiis, membris, opibus, honoribus, crucibus et morti deminuti sunt.

SANCTI DEI ALTISSIMI. — Chaldaice *קדשי קדיש* *הדיסע עליונית*, id est Sancti altissimorum, id est Sancti Dei altissimi: intelligitur enim *elohim*, quod quia est plurale, hinc etiam *epithetum eltonin*, id est altissimorum, est plurale. Aliter Maldonatus; censet enim Beatos vocari Sanctos altissimorum, eo quod locorum et honorum altissimorum in cælis heredes sint, habitatores et possessores; et quod hic altiorum in terris vitam egerint, dicentes cum Paulo: « Nostra conversatio in cælis est; » et cum Isaiâ: « Sustollam te super altitudines terræ. »

19. DE BESTIA QUARTA. — Hæc est quarta monarchia Romana. Cornua decem sunt decem reges futuri; cornu undecimum erit Antichristus, ut dixi vers. 7; hoc prævaluit Sanctis, donec veniat

Antiquos dierum, ejusque tyrannidem condemnavit, atque regnum tradidit Christo, et Sanctis ejus, ut in sequent. explicat Daniel.

22. VINDICUM DEDIT SANCTIS. — « Iudicium, » id est potestatem et auctoritatem iudicandi; quia Sancti, præsertim Apostoli, eorumque sequaces, iudicabunt cum Christo, *I Cor. vi. 3; Matth. xix. 28.*

Aliter Maldonatus: « Iudicium dedit Sanctis, » id est, inquit, sententiam protulit secundum Sanctos, aut in favorem Sanctorum, adjudicavit Sanctis regnum cælestis, sicut dicitur *Psalm. lxxxi. 3*: « Judicatio pupillo et viduae, » id est in favorem pupilli et viduae.

(1) 23. ET SANCTOS ALTISSIMI CONTERET. — Chaldaice est *יבאלה*, id est veterascere faciet, atteret, consumet, ut vestes vetustate consumuntur. Unde Septuaginta vertunt, *ελαττωσει*, id est veterascere faciet: pro quo alii corrupte legunt *καταβρωσει*, id est seducet; S. Augustinus, *Contra Tryphon. κεκαταβρωσει*, id est covertet; alii, *καταβρωσει*, id est humiliabit.

ET PUTABIT QUOD POSSIT MUTARE TEMPORA ET LEGES. — « Tempora » Chaldaice *זמנין* *zinnin*, quod

(1) Vers. 24. « Porro cornua decem ipsius regni, decem reges erunt; et alius consurgit post eos, et ipse potior erit prioribus, et tres reges humiliabit. » Decem illis regibus, qui regno quarto Romano significari existimant, quibus nuper accessit Hengstenberg (*Die Authentie des Daniel*, pag. 208), non singulos reges, sed decem regna, e regno Romano, in partes scisso, exortura designari volunt. Et Vitringa quidem in *Comment. in Apocalypsa*, pag. 788, regna quæ Romæ religionis causa se subiecerunt, hæc decem numerat: regnum Galliarum seu Franciæ, Hispaniarum, Germaniæ, Angliæ, Scotiæ, Daniæ, Sæcitiæ, Hungariæ, Bohemiæ et Poloniæ. Neque tamen hæc regna e regno Romano exorta recte dicuntur. Quare et C. B. Michaelis vere monet: « Sol determinatio hæc novum ita evicta est, quin suis implicita maneat difficultatibus. » Hinc alchæis, qui et ipse quarto regno Romanum intelligit, scissionem imperii Romani incomplura regna jam factam esse ait, at ut certus fixusque regnorum numerus iudici, ac nominatim determinari queat, quænam illa sint, vel non sint, hoc denique ex futuro olim regnorum statu, quo proxime ante adventum Antichristi erunt, clarius certiusque evasurum esse.

Qui vero, ut Rosenmüller et alii, hic regnum Seleucidarum præfigurari putant, alunt decem reges qui ex tertio regno surrecturi sunt, non nisi intelligendos esse eos qui Palestinam tenuerunt, et populo Judaico imperarunt; scilicet: Antigonus, Demetrius Poliorcetes, Ptolemæus Lagi, Ptolemæus Philadelphus, Ptolemæus Evergetes, Ptolemæus Philopator, Ptolemæus Epiphanes, Ptolemæus Philometor, Antiochus Magnus, Seleucus Philopator; decem hosce reges continua serie ab obitu Alexandri Magni usque ad Antiochum Epiphanem Palestinam tenuisse, constat ex historicarum scriptoribus fide dignis, Justino, Plutarcho, Diodoro Siculo, Polybio, Josepho et Appiano. Porro « alius qui consurgit post eos, » est Antiochus Epiphanes, qui tres annos qui regnum Syriæ ambiant, Heliodorum, Ptolemæum Philometorem et Demetrium Seleuci fratris filium, regni possessione arcuit. Franciscus Junius tres reges ab Antiocho depressos, Ptolemæum Philopatore, quem ille Syria eiecit, Antiochum magnam, cui necem procuravit, et Seleucum Philopatorum esse putat.

idem est cum Hebræo *מדינת מועדים* *moedin*, id est statuta tempora, puta stata festa, ut Pasche, Pentecostes, Dominica, etc.; « et leges, » Chaldaice *דרי* *reddat*, id est, *legem*, scilicet Evangelicam, q. d. Antichristus abolēbit festa omnia, omnemque legem tam Christi, quam Moisi, novamque suam sectam et religionem in mundum inducet.

Aliter Maldonatus: « Tempora, » ait, sunt præscripti a Deo singulis regnis termini: « leges » sunt Dei decreta, quibus constitutum est ut hoc regnum tantum, illud tantum temporis duret: quia, inquit, hic agitur de regnis et de iudiciis divinis. Verum hoc remotius et obscurius est: prior ergo sensus est planior et germanior.

USQUE AD TEMPUS, ET TEMPORA, ET DIMIDIUM TEMPORIS. — Ille non est *zinnin*, vel *zanan*, ut paulo ante, sed *דן* *iddan*, quod respondet Hebræo *ען* *en*, id est tempus. Calvinus vult per hæc non certum, sed incertum tempus, quod regnabit Antichristus, id est Pontifex Romanus, significari. Verum S. Hieronymus, Theodoretus, Vatablus hic, S. Augustinus, lib. XX *Civit. xvi*, Irenæus, lib. V, cap. xxx, Cyrillus, *cateches. 25*, Hippolytus, *De Consummat. sæculi*, et passim veteres, per tempus accipiunt annum, per tempora duos annos, per dimidium temporis dimidium annum; indeque communiter decem Antichristum ut monarcham regnaturum tres annos cum dimidio. Probrat id *primò*, quæ ita se explicat Daniel cap. vii; cum enim vers. 7, dixisset desolationem Antichristi duraturam in tempus, et tempora, et dimidium temporis, mox ea vers. 1 explicat, dicens: « A tempore quo ablatum fuerit iuge sacrificium, et posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta, » qui circiter tres annos cum dimidio efficiunt. *Secundo*, quia ita explicat S. Joannes, *Apoc. xii. 6*, cum ait mulierem, et Ecclesiam, tempore Antichristi fugisse in solitudinem per dies 1260, qui faciunt tres annos cum dimidio; et rursus vers. 4, ait datas esse mulieri alas, ut volaret in solitudinem usque ad tempus et tempora, et dimidium temporis; et cap. xiii, vers. 5, datam esse ait polestatem Antichristo per menses 42, qui pariter tres annos cum dimidio efficiunt. *Tertio*, quia erit time acerrima persecutio: unde Deus illi breve tempus constituit, ne in errorem inducantur electi, qui utique caderent, si illa diutius duraret, ut ait Christus, *Matth. xxiv. vers. 22*. Quarta, quia decet ut Antichristus non permittatur diutius regnare et prædicare quam Christus, qui tres annos cum dimidio evangelizavit.

Hinc patet perperam nonnullos hos tres annos cum dimidio referre ad persecutionem Antiochi; præsertim quia post hos annos mox « iudicium sedebit, ut regnum detur populo Sanctorum » in cælis, uti subdit Daniel. Pejus alii referunt hos annos ad tempus, quo Nero alique Imperatores Romani persecuti sunt Ecclesiam.

Nota: Pro Chaldaeo *דנין* *iddanin*, id est tem-

pora, forte legendum est in duali עִדְמַיִן *iddamayn*, id est duo tempora, quanquam *iddamayn* pluralis etiam pro duali ponatur: quia Chaldaei rarius duali, plerumque vero plurali, etiam pro duali, utantur, uti docet Guido Fabricius in *Grammat. Syrochaldaica*.

26. JUDICIUM SEDEBIT. — Judices sedebunt, puta Deus Pater ejusque angeli, qui auferent potentiam Antichristi, et dabunt regnum eternum populo Sanctorum, uti dixi vers. 10. Ibi enim figuram, sive symbolum a se visum narravit; hic vero illud explicat.

27. MAGNITUDO REGNI, QUE EST SUBTER OMNE CŒLUM, DETUR POPULO SANCTORUM. — Est hæc quinta monarchia, sive regnum Sanctorum. Quæres, quomodo erit hoc regnum? Respondet Porphyrius fuisse regnum Machabeorum: hi enim vocantur Sancti, quia pro Deo et lege pugnaverunt. Verum errat: nam illorum regnum non fuit eternum, sed tantum stetit in Juda, Ionatha et Simone, per 32 annos; deinde in posteris Simonis stetit usque ad Herodem per annos 126.

Secundo, alii, ut Papias et Chiliastæ, per regnum hoc accipiunt mille annos, quibus ipsi putant Sanctos post resurrectionem in terra regnatos

cum Christo, ex Apocal. xx. 4. Verum hoc regnum est fabulosum; et esto esset verum, non tamen erit eternum.

Dico ergo, certum est hoc regnum fore Christi et Sanctorum: illudque non tantum spirituale, quale fuit in terra, cum ipsi persecutionibus, martyriis et morti essent obnoxii: sed etiam corporale ac gloriosum, quo scilicet Sancti et corpore et anima beati, cum Christo in cœlis gloriose regnabunt in sæcula seculorum. Porro hoc regnum inchoabunt Christus et Sancti in terra, mox post necem Antichristi; tunc enim Antichristi regno everso, Ecclesia ubique terrarum regnabit, et fiet tam ex Judeis quam ex Gentibus unum ovile, et unus pastor: et hoc innuitur hic, cum ait, non, « que est super, » sed, « que est subter omne cœlum, » id est in omni terra, sive in omni plaga cœlo subiecta. Deinde paulo post hoc regnum confirmabitur et glorificabitur in cœlis per omnem eternitatem.

28. HECESQUE FINIS VERBI, — scilicet angeli, *g. d.* Hic finem dicendi fecit angelus, hic finita est visio quam hoc cap. enarravi. Hactenus Daniel scripsit chaldaice, reliqua vero deinceps scripsit hebraice.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Anno 1. Balsaris vidit Daniel visionem cap. præced. de quatuor monarchiis; hic anno tertio Balsaris vidit ea, quæ in secunda et tertia monarchia futura sunt. Hæc ergo visio, licet sit alia, est tamen rei ipsa pars superioris prophetiæ: describit enim hircum cum ariete, id est, Alexandrum cum Dario, Græcos cum Persis de Imperio decertantes. Secundo, vers. 9, describit unum cornu hirci, id est, unum e successoribus Alexandri, puta Antiochum Epiphanem, ejusque potentiam et impietatem in Judeos. Tertio, vers. 13, Gabriel eo modo quo jam dixi, visionem Danieli interpretatur.

1. Anno tertio regni Baltasar regis, visio apparuit mihi. Ego Daniel post id quod videram in principio: 2. vidi in visione mea, cum essem in Susis castro, quod est in Elam regione: vidi autem in visione esse me super portam Ulai. 3. Et levavi oculos meos, et vidi: et ecce aries unus stabat ante paludem, habens cornua excelsa, et unum excelsius altero atque succrescens. Postea 4. vidi arietem cornibus ventiliantem contra Occidentem, et contra Aquilonem, et contra Meridiem, et omnes bestiae non poterant resistere ei, neque liberari de manu ejus: recitque secundum voluntatem suam, et magnificentiam est. 5. Et ego intellegebam: ecce autem hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, et non tangebatur terram: porro hircus habebat cornu insigne inter oculos suos. 6. Et venit usque ad arietem illum cornutum, quem videram stantem ante portam, et cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ. 7. Cumque appropinquaret prope arietem, efferatus est in eum, et percussit arietem; et comminuit duo cornua ejus, et non poterat aries resistere ei: cumque eum misisset in terram, conculcavit, et nemo quibat liberare arietem de manu ejus. 8. Hircus autem caprarum magnus factus est nimis: cumque crevisset, fractum est cornu magnum, et orta sunt quatuor cornua subter illud per quatuor ventos cœli. 9. De uno autem eis ex egressum est

cornu unum modicum: et factum est grande contra Meridiem, et contra Orientem, et contra fortitudinem. 10. Et magnificentum est usque ad fortitudinem cœli: et deiecit de fortitudine, et de stellis, et conculcavit eas. 11. Et usque ad principem fortitudinis magnificentum est: et ab eo tulit juge sacrificium, et deiecit locum sanctificationis ejus. 12. Robur autem tantum est ei contra juge sacrificium propter peccata: et prosterneret veritas in terra, et faciet, et prosperabitur. 13. Et audivi unum de Sanctis loquentem: et dixit unus sanctus alteri nescio cui loquenti: Usque visio et juge sacrificium, et peccatum desolationis, quæ facta est: et sanctuarium, et fortitudo conculcabitur? 14. Et dixit ei: Usque ad vesperam et mane, dies duo millia trecenti: et mundabitur sanctuarium. 15. Factum est autem cum viderem ego Daniel visionem, et quærerem intelligentiam: ecce stetit in conspectu meo quasi species viri. 16. Et audivi vocem viri inter Ulai: et clamavit, et ait: Gabriel, fac intelligere istam visionem. 17. Et venit, et stetit juxta ubi ego stabam: cumque venisset, pavens corrui in faciem meam, et ait ad me: Intellige, fili hominis, quoniam in tempore finis complebitur visio. 18. Cumque loqueretur ad me, collapsus sum pronus in terram: et tetigit me, et statuit me in gradu meo, 19. dixitque mihi: Ego ostendam tibi quæ futura sunt in novissimo maledictionis: quoniam habet tempus finem suum. 20. Aries, quem vidisti habere cornua, rex Medorum est atque Persarum. 21. Porro hircus caprarum, rex Græcorum est, et cornu grande, quod erat inter oculos ejus, ipse est rex primus. 22. Quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo: quatuor reges de gente ejus insurgent, sed non in fortitudine ejus. 23. Et post regnum cornu, cum creverint iniquitates, consurget rex impudens facie, et intelligens propositiones. 24. Et roborabitur fortitudo ejus, sed non in viribus suis: et supra quam credi potest, universa vastabit, et prosperabitur, et faciet. Et interficiet robustos, et populum Sanctorum 25. secundum voluntatem suam, et dirigitur dolus in manu ejus: et cor suum magnificabit, et in copia rerum omnium occidet plurimos: et contra principem principum consurget, et sine manu conteretur. 26. Et visio vespere et mane, quæ dicta est, vera est: tu ergo visionem signa, quia post multos dies erit. 27. Et ego Daniel langui, et agrotavi per dies: cumque surrexissem, faciebam opera regis, et stupebam ad visionem, et non erat qui interpretaretur.

1. EGO DANIEL, POST ID QUOD VIDERAM IN PRINCIPIO, — *g. d.* Post primam visionem quatuor bestiarum, de qua cap. præced. Innuit hanc visionem pertinere, et quasi continuare præcedentem, ut dixi.

2. CUM ESSEM IN SUSIS CASTRO. — Daniel non erat Susis, sed in Babylone apud Balsasarem: sed per visionem videbatur sibi esse Susis, ita Theodoretus. Unde ex Hebræo ita veritè Vatablus: *Et in visione circumspiciens, visus sum mihi esse in Susis castro.* Sicut Ezechiel cap. xi, 1, in spiritu fuit in Jerusalem, ibique multa vidit. Visus est autem sibi esse Susis: quia inde Cyrus, qui Babylonem caperet, et Balsasarem occideret, erat venturus. Susis enim fuerunt regia Persarum. Ita ex Abenezra Maldonatus.

Nota: *Susæ* non est vox Græca, uti censuit Aristoteles, et Chares; sed Hebræa, Chaldaea et Persica, ita dicta a liliorum fertilitate et copia, ut habet Etymologicum magnum. Susan enim et Susanna hebraice significat liliam, a radice שושן, id est sex: lilium enim est hexaphyllum, hoc est sex habet folia. Sic Rhodus, id est ro-

sa, dicta est insula, quia habet speciem rosæ.

Nota secundo: *Susæ* fuit urbs maxima, hic tamen dicitur castrum; quia undique validissimis muribus et turribus instar castrum erat munita. Ita S. Hieronymus (1).

(1) Objeceunt Rationalistæ quod Danielis sublimitatem negaverunt, præsertim Bertholdius, Griesinger, De Wette, primo, regionem Elam regibus Babylonia Nabuchodonosore posterioribus duntaxat subiectam fuisse; secundo, tempore Balsaris nec palatium nec aulam regiam fuisse in Susis; tertio, non nisi sub Dario Hystaspis filio hanc urbem *Suzan* nomen accepisse.

Ad quæ breviter respondemus: ad primam, juxta Jerem. cap. xxv, 23; xxx, 24-29, et Ezechiel, cap. xxxix, 34, regio Elam a Nabuchodonosore monarchie Babylonicæ adjecta fuit. Ad secundam, Plineus, quem ut testem invocant, dicit equidem: « in Susina est vetus regio Persarum, a Dario Hystaspis filio condita: » sed non dicit ante, nullam regiam existisse, quæ sententia eo minus credibilis est, quod ex Herodoto et Strabone Susana urbs est antiquissima a Thione Memnonis patre condita: et in ea, propter amplitudinem et magnificentiam, Græcorum reges delectam sedem habuerunt. Præterea, expressis verbis Herodotus, Strabo et Stephanus Byzantinus de ista regia loquuntur, quam *ῥῶσιον* vocant, ex urbis conditore,